

Шахрай В. М.

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті наголошено на важливості патріотичного виховання в сучасний суспільний період, вказано на доцільність використання з цією метою засобів театралізованої діяльності, акцентовано увагу на можливостях театралізованої діяльності школярів у процесі вивчення історії України, наведено приклади театралізованих заходів з метою виховання патріотичних почуттів школярів.

Ключові слова: *театралізована діяльність, школярі, патріотичне виховання, емоції, почуття, історія України.*

The article emphasizes the importance of patriotic education in the modern social period, indicates the expediency of using theatrical means for this purpose, focuses on the possibilities of theatrical activity of schoolchildren in the process of studying the history of Ukraine, and provides examples of theatrical activities aimed at educating patriotic feelings of schoolchildren.

Keywords: *theatrical activity, schoolchildren, patriotic education, emotions, feelings, history of Ukraine.*

У час російської збройної агресії проти народу України постає необхідність здійснення повноцінного, різнобічного патріотичного виховання. Одним із його шляхів є організація театралізованої діяльності школярів. Театралізована діяльність – цілеспрямована активність суб'єкта, основою якої є різнобічне використання засобів театру. Вона широко застосовується в освіті, починаючи з Я. А. Коменського, який вважав залучення учнів до театральної гри важливим шляхом підготовки їх до громадського життя. Досвід використання театралізації у вітчизняній освітній практиці приводить до висновків про доцільність активнішого використання театралізації у процесі навчання і виховання, про можливість вирішення за її допомогою як естетичних, так і соціально-культурних завдань [8, с.1004].

Засоби театралізації можна використовувати як при вивченні навчальних предметів, так і позакласній роботі з них. Застосування елементів драматизації допомагає вчителю відійти від імперативних форм спілкування, сприяє встановленню взаємин співтворчості та співробітництва з учнями. Ефективними можуть стати уроки-спектаклі, на яких шляхом активізації емоційної сфери дітей доцільно розкрити, закріпити, розширити знання окремих тем чи навіть розділів певного курсу. Такі уроки-спектаклі можуть мати ефективність при викладанні різноманітних предметів, як гуманітарного, так і природничого циклу.

На нашу думку, досить плідним є поєднання театру і вивчення історії. Таке поєднання сприятиме вихованню патріотичних почуттів, адже світ минулого буде розкриватися не тільки через його осягнення розумом дитини, а в першу чергу через емоційно-почуттєву сферу особистості, через найщільніший дотик до проблем, успіхів, досягнень і поразок своїх попередників. Використання театральних засобів у позакласній роботі з історії відчутно розширить історичні знання підлітків, сприятиме розвитку в них

інтересу до проблем світової і вітчизняної історії.

Театрально-естетичні засоби є надзвичайно важливими для виховання у підлітків гордості за своїх попередників, прагнення продовжувати їх найкращі надбання у власній життєдіяльності. Історія через театралізацію оживатиме, стане ближчою до дітей, спонукатиме їх вдумливіше дивитись в минуле, бачити в ньому прекрасне і огидне, величне і низьке, і на основі цього виробляти естетичну, громадянську оцінку сучасного суспільного життя.

Діячі української культури звертали увагу на важливість досягнення школярами історії рідного та інших народів шляхом залучення їх до театральної самодіяльності. Видатний український педагог С. Русова ще на початку XX століття звернула увагу на ефективність театралізації при вивченні історичного минулого, насамперед найдавнішого його періоду [5, с. 215]. А відомий культурний діяч Б. Грінченко стверджував, що звернення самодіяльного театру до історичної проблематики буде сприяти вихованню патріотичних почуттів, формуванню усвідомлення того, «що рідний народ має історію, більш чи менш славне минуле, що він боровся за ті чи інші світлі ідеали і виявив у цій боротьбі свою силу». А таке усвідомлення «підбадьорює і піднімає психіку як окремої особи, так і мас» [3, с. 51].

Важливість застосування театралізації у патріотичному вихованні школярів підкріпимо словами Н. Геркен-Русової, яка в роботі «Героїчний театр» вказує на необхідність висвітлення театром великих перемог народу, відтворення портретів сильних і видатних індивідуальностей, що має викликати «мрію-мету, порив до діла на користь і на честь нації» [2, с. 49].

Використання засобів театру в процесі вивчення історії різноманітне. Це може бути підготовка невеликих сценок, які торкатимуться окремих моментів проблеми, що розкривається, чи більш повноцінних постановок, які можуть тривати цілий урок.

Театралізована діяльність активізує дітей, стимулює розвиток їхніх здібностей, прагнень найкраще пізнати епоху, що вивчається. Це, зокрема, відбувається в процесі створення одягу для історичних театралізованих постановок, яке вимагає історичних знань, розвинутої уяви, естетичного смаку. Використання уривків з музичних творів, знайомство з творами образотворчого мистецтва історичної проблематики розширює уявлення школярів про світову та національну культурну спадщину, виховує почуття гордості за мистецькі досягнення українського народу.

Матеріал для історичних театралізованих постановок може бути різноманітним. Все залежить від бажання, уподобань, театральної та загальнокультурної підготовки вчителя історії чи іншого педагога. Сценарії театралізованих дійств історичної проблематики можна створювати як самостійно, так і використовуючи різноманітні літературні твори.

На наше переконання, театралізацію на уроках історії слід використовувати насамперед у 5 класі, коли історія повинна відкриватися дитині через її емоційну сферу, викликати почуття гордості, любові до рідного народу, його героїв і подвижників.

Особливо цікавим матеріалом для театралізації є періоди Русі-України,

Козаччини. Наприклад, з учнями 5 класу можна підготувати постановку «Княжа Україна» за творами О. Олеся [3; 6, с. 208-224]. Вона складається з декількох частин. Підготовка такої постановки дає простір для творчості – виготовлення одягу князів та воїнів, декорацій, наприклад макетів давніх човнів. Цю постановку можна здійснити і в 7 класі, у процесі вивчення матеріалу розділу «Русь-Україна наприкінці X – у першій половині XI ст.». У процесі підготовки театралізованої постановки «Княжа Україна» доцільно провести бесіди з дітьми, використовуючи, наприклад, такі запитання: «Які почуття відобразив у своєму творі автор?»; «А яке ставлення до зображуваних подій у вас?»; «Чим би ви хотіли бути схожими на наших пращурів?»; «Чи подобається вам виступати в ролі князів, воїнів?» тощо. Такі запитання допоможуть підліткам сприймати події, героїв давнини, опираючись на власний внутрішній світ, розвивати відчуття глибокого зв'язку різних поколінь.

Ознайомлення учнів з темою «Русь-Україна у другій половині XI – першій половині XIII ст.» можна поєднати з підготовкою з ними постановки «Ігорів похід» на основі поезій О. Олеся «Половецька неволя», «Похід Ігоря Святославовича на половців», «Бій під Каялою», «Плач Ярославни» [3; 6, с. 196-202].

У процесі підготовки історичної постановки «Ігорів похід» бажано задіяти твори різних видів мистецтва. Доцільним є ознайомлення підлітків з уривками «Слова про похід Ігорів» і їх поетичними перекладами та переспівами – Т. Шевченка, М. Рильського, І. Франка та ін. Корисним буде використання творів образотворчого мистецтва (ілюстрації до «Слова о полку Ігоревім» В. Лопати, картина «Похід Ігоря на половців» П. Андрусіва). Це дасть можливість підліткам побачити, як по-різному сприймалося одне і те ж саме історичне явище різними творцями. Можливо, це стане поштовхом до власної творчої діяльності школярів, зокрема на ґрунті ознайомлення з яскравими сторінками минулого рідної країни.

Вважаємо необхідною роботу з учнями щодо з'ясування основної ідеї театралізованої постановки, сутності образів Ярославни і князя Ігоря. Корисним буде проведення бесід за орієнтовними запитаннями: «Що вас приваблює в образах Ярославни (Ігоря, воїнів)?»; «Якими словами можна визначити основні риси особистості Ігоря (Ярославни)?»; «Чи хотіли б ви бути схожими на героїв поеми?»; «Чи потрібні теперішньому суспільству такі особистості, як Ярославна, Ігор, руські воїни?»; «Чи можете ви назвати події у своєму житті, що подібні до тих, які переживають герої вистави?»; «Що ви при цьому відчували?»; «Чи бачите ви зв'язок між подіями далекого минулого і мужньою боротьбою сучасних українських воїнів проти російських агресорів?» тощо. Такі запитання сприятимуть глибшому розумінню та емоційному сприйняттю учнями героїв театралізованої постановки, розвиватимуть уяву, фантазію акторів-школярів.

В позакласній роботі з предмета можна вдатися до більш розлогих постановок.

Пропонуємо педагогам звернутися до засобів театралізації, ознайомлюючи школярів з такою трагічною сторінкою в історії українського

народу, як голодомор 1932-1933 років. Ця проблема є досить складною, тому емоційно-естетичне її розкриття буде сприяти належному сприйняттю голодомору підлітками, виробленню у них громадянської, моральної, естетичної оцінки подій тих років, розвиткові в дітей почуття співпереживання за долі свої попередників. Вшанування пам'яті людей, яких скосило страшне лихо, це не лише обов'язок тих, хто живе нині на українській землі, а це, перш за все, життєва необхідність – для наповнення теперішнього громадянства почуттями любові, єдності, милосердя, злагоди, розумінням того, що силам Зла слід вибудовувати надійний заслін, «щоб знов не сталося великої біди».

Ми пропонуємо підготувати з старшими підлітками виставу «Вінець надії» [7, с. 159-170], яка в символічно-образній формі висвітлює трагедію 1932-1933 років, і не лише її, а й багато інших, які не раз руйнували український край. Така форма дасть можливість акцентувати увагу не на конкретних особах, що причетні до трагічних подій, а на їхній сутності, що знаходить відображення в боротьбі Добра і Зла, Світла і Темряви. Це також спрямовуватиме підлітків до вироблення власного сприйняття і бачення трагедії. Крім того, символічна основа вистави створює умови для більш широкого, творчого використання сценічно-виражальних засобів – музики, хореографії, костюмів, декорацій тощо.

Виставу «Вінець надії» можна підготувати до Дня пам'яті жертв голодомору, який вшановується в Україні в листопаді.

Підготовка спектаклю вимагає вдумливої, кропіткої роботи. Він повинен спонукати підлітків до роздумів про долю народу, причини величезного лиха, викликати глибоке співчуття до полеглих на страшному полі насильства і безвиході.

Під час роботи над спектаклем підлітки долучаються до духовно-моральних цінностей – цінності життя, вірності Батьківщині, віри, надії, любові. У них формуються такі естетичні поняття, як трагічне, високе, потворне. Спектакль «Вінець надії» найперше дає можливість розкрити підліткам категорію трагічного, яка фіксує найбільш гострий момент у боротьбі людей за утвердження позитивно значущого, вищого, людяного. Перед дітьми висвітлюється трагічність долі українського селянина і, разом з тим, – його щира душа, невтомна працьовитість, злагода і єднання з природою; високий, незборимий дух кращих синів і дочок українського народу, що втілений в образі Добромири, і потворність, нищість ворогів (образ Демона і Слуг). Підсумковою для підлітків повинна стати впевненість у тому, що рідний народ своєю пошаною до всіх, хто трудився на цій землі і дбав про неї, своєю працьовитістю і мудрістю «спече великий духмяний коровай» добробуту, злагоди, щастя.

Щоб наблизити підлітків до розуміння і відчуття болів, страждань своїх попередників, обов'язковими мають бути самостійна робота учнів з літературою, що висвітлює трагічні події, бесіди, читання і обговорення уривків художніх та публіцистичних творів, зокрема таких, як «Марія» У. Самчука, «Жовтий князь» В. Барки, «Жнива скорботи» Р. Конквеста, «Кара без вини»

А. Гудими тощо. Прологом до вистави «Вінець надії» можуть стати слова: «Це було в Україні. Господи! Це було на білому світі. Хочеться, щоб не було. Хочеться, щоб це було тільки жахливим сном, коли можна прокинутись... На жаль, це не сон. Хоча ми мусимо прокидатись. Вдуматися і жахнутися. Щоб ніколи більше не повторилось. І пам'ятати. Як пам'ять про померлих, як пересторога для живих».

Російсько-українська війна принесла нашому народу багато горя і страждань, зачепила майже кожную українську родину, водночас виявила зразки героїзму, безмежної відданості своїй Батьківщині тисяч і мільйонів українських громадян. В українській літературі з'явилося багато творів, присвячених цьому героїчному періоду. Їхні автори – не тільки професійні письменники, а й безпосередні учасники подій, воїни, волонтери, які доносять до читача свої думки, тривоги, переживання. Тому ця література є близькою для більшості членів українського суспільства і дуже важливою для молодого покоління. Ознайомлення школярів з такими творами чи їхніми уривками шляхом театралізації – вагомий спосіб патріотичного виховання.

Особливе значення має сучасна українська поезія. Характеризуючи її, О. Вергіліс зазначає, що «теперішні українські вірші про війну – закарбований час, концентрований біль, негасима надія на перемогу і ще – регулярні звернення-молитви до Бога про допомогу» [1].

Вихованню патріотичних почуттів школярів буде сприяти підготовка театралізованої композиції «Щемка поезія війни». Учні під керівництвом педагога можуть розробити сценарій, використавши уже написані поезії про війну, про рани, які вона наносить, героїв, які нас захищають, та ті поезії, що їх можуть написати самі школярі. Підготовка такої постановки та її показ дозволяє учням глибше усвідомити і прожити ці важкі моменти в житті нашого народу та кожного громадянина. Водночас така діяльність допомагає учнівській молоді розвивати свої творчі здібності.

Підсумовуючи розгляд питання про доцільність організації театралізованої діяльності школярів з метою виховання в них патріотичних почуттів, відчуття належності до свого народу, прагнення бути йому корисним і відданим, зазначимо, що у минулого українського народу є багато подій, висвітлених в літературі, зокрема мужній опір українського народу російській агресії, театралізація яких буде доволі плідною і цікавою для школярів.

Список використаних джерел та літератури

1. Вергіліс О. Рима до слова «війна»: перший український поетичний фронт. *Дзеркало тижня*. 22 травня 2022 р. URL: <https://zn.ua/ukr/ART/rima-do-slova-vijna-pershij-ukrajinskij-poetichnij-front.html>
2. Геркен-Русова Н. Героїчний театр. Лондон: Накладом Української Видавничої Спілки, 1957. 94 с.
3. Гринченко Б. Народные спектакли. Чернигов: Типография губернского земства. 1900. 64 с.
4. Олесь О. Княжа Україна. Олесь О. Зібрання творів: у 2-х т. Т. 1. Київ : Дніпро, 1990. С. 312-403.
5. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ: Освіта, 1996. 304 с.
6. Уроки художньо-естетичного циклу в школі: навчання і виховання : посібник для вчителя / Н. Миропольська, С. Ничкало та ін. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006.

240 с.

7. Шахрай В. М. Соціально-ціннісний аспект діяльності дитячого театру. Біла Церква: Вид-во Семенка С., 2005. 172 с.

8. Шахрай В. М. Театралізована діяльність. Енциклопедія освіти. / Нац. акад. пед. наук України. 2-е вид., допов. та перероб. Київ: Юрінко Інтер, 2021. С. 1004-1005.

Шендеровська Л. В.

РОЗМОВНИЙ КЛУБ «МОВА НА ЧАСІ» ЯК ПРАКТИКА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті розглядаються робота розмовного клубу як вагома педагогічна практика утвердження національної ідентичності засобами культури і мови в освітньому середовищі закладу позашкільної освіти в умовах воєнного стану.

Ключові слова: розмовний клуб, подолання мовленнєвого бар'єру, мова як чинник, національна ідентичність, культура, етнографія, фольклор, підтримка, спілкування, дискусія.

The article deals with the work of a communication club as a significant practice of affirming national identity through the means of culture and language in the educational environment of an out-school education institution under martial law.

Key words: communication club, overcoming the language barrier, language as a factor, national identity, culture, ethnography, folklore, support, communication, discussion.

Повномасштабна війна, яка триває вже три роки, пробудила в Україні більший інтерес до української мови – і люди масово почали переходити з російської на українську. Але чи збережеться ця потужна тенденція? Чи має Україна шанс стати переважно україномовною? У кризових ситуаціях, одним з проявів яких є війна, посилюється роль мови як чинника національної консолідації, мірила розмежування на «свій-чужий».

Вже нині окремі представники масмедіа констатують «масовий перехід» українців на українську. Проте ми не можемо цього стверджувати остаточно. Так, української мови стало справді більше в офіційному спілкуванні. Кількість мовців українською значно збільшилася в офіційних установах. У побутовому – на вулицях української мови ще не так багато, як би того хотілося. Але на побутове спілкування, на спілкування в межах своїх квартир, у межах своїх родин ніхто ніколи не міг впливати. Працюючи з вихованцями з російськомовних родин Києва, а зараз і з родин внутрішньо переміщених осіб, ми задумалися, як допомогти їм в подоланні мовленнєвого бар'єру, як підтримати дітей та молодь в переході на спілкування українською мовою. І одним з факторів формування таких важливих маркерів національної державності та національної ідентичності ми побачили розмовний клуб, у ході роботи якого можна дати можливість усім охочим вихованцям та їх батькам подолати мовленнєвий бар'єр. Л. Азарова ствержувала: «Сьогодні, коли в суспільно-політичному житті йде переоцінка морально-етичних цінностей, відроджується національна самосвідомість народу, знання рідної мови набуває особливого значення. Не можна бути байдужим до того, як ми користуємося